

Проф. др СЛАВКО ГОРДИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Е-адреса: sgordic@ff.uns.ac.rs

ИДЕНТИТЕТСКЕ ОСНОВЕ – ТЕМЕЉ ИЛИ ТЕМЕЉНИ ПРЕВИД НАШЕГ ОБРАЗОВАЊА

САЖЕТАК: Рад разматра идентитетске основе српства, које чине спрега православља и косовског завета, и које, уз национални, имају и свој интернационални, универзални нормативни аспект. Оне су главни чиниоци како нашег националног идентитета, тако и нашег, српског културног обрасца. Рад разматра историјске, друштвене и духовне мене кроз које су пролазили тај идентитет и тај образац, као и општа места која мењају идентитетску истину о српском народу и његовом културном обрасцу. Разматрајући могућности унапређења *Сйрајшеије развоја образовања у Републици Србији до 2030. године*, аутор указује на потребу да сложније и делатније узнастојимо на буђењу свести да је српски народ стари европски народ са слободарском традицијом, да хришћанство има два плућна крила (западно и источно), да модерни-

зација није нужно вестернизација и да је култура памћења најпоузданији вид отпора програмираном самозаборавау.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: идентитет, образовање, културни образац

Кажу да се Владо Готовац (1930–2000), најумнији међу хрватским националистима, насмејао неке ко је говорио о „вјечном хрватству”. Вечне су и апсолутне величине само Бог и човек, рекао би гласовити руски богослов Александар Шмеман (Александр Дмитриевич Шмеман, 1921–1983), у чијој књизи *Историјски њуи љавославља* налазимо и поглавље „Искушење религиозног национализма”, који, по њему, „до наших дана трује православни Исток”, помешавши „хришћански патриотизам са незнабожачким национализмом”.¹

Тезу о *историјности* свих друштвених феномена – и државе, и цркве, и нације, и различитих видова националне самосвести, укључујући и поменути „хришћански патриотизам” и „незнабожачки национализам” – ваљало би, дакако, образложити ученије, подробније и обухватније. Или је, макар у овој прилици, корисније поразмислити на каквим идентитетским основама претрајава српство – не *вечно*, но ипак дуговечно, на таласу онога што би нараторологи назвали *временом дуої љрајања*.

Те основе, колико знам и учим од својих сличномишљеника, чини нераскидива спрега светосавља као „православног Хришћанства српског стила и искуства” са косовским заветом, јер „косовско Еванђеље није ништа друго до светосавско Еванђеље продужено кроз векове”, а „косовска дилема честитога Кнеза само у спектру светосавља налази своје

¹ Александар Шмеман, *Историјски њуи љавославља*, превели Марија Марковић и Бранислав Марковић, Митрополија Црногорско-приморска, Цетиње 2014, 323.

објашњење и смисао”.² Овим исказима Јустина Поповића (1894–1979) и Живана Маринковића (1899–1976), ректора Богословије у Призрену, можемо прикључити низ истородних уверења наших богослова и научника. Поменимо бар Милоша Ђурића (1892–1967): „Светосавска идеја-сила и видовданска идеја-сила постале су два најпресуднија стваралачка импулса наше историје.”³ Да обе идеје-силе, уз национални, имају и свој интернационални, универзални нормативни аспект и смисао показују и доказују многи угледни мислиоци, што с посебном уверљивошћу посведочује студија Богољуба Шијаковића *Светосавље и философија живоїџа*.

Ако су светосавље и косовски завет „два најпресуднија стваралачка импулса наше историје”, онда су ове две „идеје-силе” нужно и главни чиниоци како нашег националног идентитета, тако и нашег, српског културног обрасца. Смер и начин како тај идентитет и образац, међутим, из века у век, чак из деценије у деценију, пролазе кроз различите историјске, друштвене и духовне мене, успостављајући, негујући и напуштајући многилика сродства и суседства, али и свагда чувајући – макар и дубоко запретану – своју самобитност, велика је и безмало недомислива тема, која надилази хоризонт и висину ових телеграфски срочених подсећања. Само ћу напоменути како је тај смер укључивао и идеалистичке илузије, какве беху неоствариви снови о свесловенској узајамности, јужнословенском месијанизму и интегралном југословенству – неоствариви јер, чини се, нема већег проклетства од проклетства малих разлика – и како, макар по виђењима Милана Радуловића (1948–2017), српски културни образац, уз доминантну вертикалу светосавља и косовског завета, укључује и хибридне или симбиотичке варијетете, проис-

² Видети: Богољуб Шијаковић, *Светосавље и философија живоїџа*, Православна реч, Нови Сад 2009, 105, 115, 120.

³ Исто, 121.

текле из додира с исламом, Медитераном и европским просветитељством.⁴

Могућним приговорима о нехају, незнању, чак и *самозаборау* (Бојан Јовановић) и *самойорицању* (Мило Ломпар), који се данас с јаким разлогом могу учинити српској науци, школи и држави кључним тумачима и чуварима нашег националног идентитета и националне самосвести, додамо са своје стране и неколико запажања о жилавим стереотипима и тзв. општим местима чија постојаност замагљује или чак онемогућује идентитетску истину о српском народу и његовом културном обрасцу.

Ево, укратко, тих напомена.

Ако се преломни догађаји или чак епохални обрти у српској историји и духовности везују за бекство у манастир Растка Немањића и бекство из манастира Доситеја Обрадовића – што је, уверен да се у знаку те супротности одиграва и сва наша историја, први устврдио Владимир Вујић (1886–1951), а што потом, и не знајући за њега, многи понављају⁵ – онда нам ваља комплексније сагледавати личности, дела и деловање и највећег светитеља и највећег просветитеља. У првом случају, као да и држава, и наука и школа заборављају да је Св. Сава и *бојослов*, чиме се превиђа аскетски, молитвени и мистички аспект његове личности, а у другом да, уз све заслуге Доситејевог и тековине европске просвећености, поодавно претежу *критички* акценти у промишљању епохе просветитељства и њених рационалистички једностраних и једнозначних стремљења и трагова. Чишћење алата у са-

⁴ Видети: Милан Радуловић, *Српски културни образац и српска књижевност*, Институт за књижевност и уметност, Београд 2015; Православни богословски факултет „Св. Василије Острошки”, Фоча 2015.

⁵ Видети поговор Владимир Димитријевића „Траговима биографије – у потрази за Владимиром Вујићем”, у: Владимир Вујић, *Величина и одавање америчке културе и криза света*, Матица српска и Градска библиотека Новог Сада, Нови Сад 2020, 207.

временом поимању светосавља налагало би, најпре, делатно подсећање да је модерна наука баштина хришћанства, на шта посебно указује Радован Биговић (1956–2012), и да можда наука и религија могу једна без друге, али да човек не може ни без једне ни без друге.⁶ Већ помињани Милан Радуловић иде и корак даље – тврдећи да живимо у *постсекуларним временима*. Да нам је држава секуларна, то знају врапци и основци, али да нам се премоћна већина сународника изјашњавају као верници, то, рекло би се, често сметнемо с ума. Такође, на другој страни, робујући некаквој пучко-школској инерцији, махом апсолутизујемо тековине просветитељства, губећи из вида радикалну критику просветитељског ума – на коју је, својевремено, бавећи се Унамуном, указивао Вујић, а данас то чини, на трагу Хоркхајмера (Horkheimer), Адорна (Adorno) и Хабермаса (Habermas), Богољуб Шијаковић, који зна да је отклон од традиције својеврстан парадокс, „јер и само просвјетитељство припада традицији, као и појам разума на који се оно позива”.⁷ Размишљање о кризи рационалности, које „упућује на нове модалитете сусрета вјере и знања”, Шијаковић на крају студије закључује увидом који може бити драгоцен *memento* и нашем пропитивању проблематике образовања:

„Рационалност и научно знање показали су своја ограничења, Нити наука исцрпљује границе људског знања нити су границе науке исто што и границе наше егзистенције. Будући да је религија искорак преко граница људског знања и исто тако могућност остварења људске егзистенције – треба нам слух за мелодију теологије. Дакле, религиозни и научни однос према стварности међусобно се не искључују.”⁸

⁶ Видети: Радован Биговић, „Хришћанство и наука”, *Црква у савременом свијету*, Службени гласник, Београд 2014, 132–133.

⁷ Б. Шијаковић, *наведено дело*, 162.

⁸ Исто, 166.

Много су нам ближе године иза нас од оних испред нас. Можда понајпре стога што су ове друге под вишеструким личним и општим упитником.

Они који сада пишу *Стирањеију развоја образовања у Републици Србији до 2030. године* углавном неће бити и они који је оживотворују, уколико она икад и „заживи”. Ове туробне накнадне помисли диктира у перо сећање на расправу о поменутом документу, одржану у Матици српској 5. марта текуће године.

Зебњу, међутим, више од неизвесности реализације *Стирањеије* буди бојазан да неће бити никога ко се успешно брани од њених уграђених кварова. А они су многобројни и, бојим се, нимало случајни. Немамо ли и ми своју *дубоку државу*, која у подсистему – на дужи рок битнијем по ову земљу од полиције, тужилаштва и судства – подрива њену идентитетску самосвест и стваралачку виталност?

Група од петнаестак упућених зналаца и посленика упутила је ауторима *Стирањеије* – уз учтиве похвале за предвиђено јачање васпитне улоге школе, увођење обавезног средњег образовања и посвећивања посебне пажње даровитим ученицима – низ бритко срочених и ваљано образложених запажања о крупним недостацима и непрецизностима. Шкрто парафразиране, замерке указују на одсуство идентитетског духа стратегије, занемаривање значаја општег образовања и критичког мишљења младих људи, одсуство визије образовања које доприноси интелектуалном, емоционалном и етичком развоју младих, као и непостојање јасно изражене мисије образовања, посебно у области националних и идентитетских предмета, те формалистичко поистовећивање образовања са обучавањем.

Закључци учесника у дискусији садрже и двадесетак начелних предлога од приоритетне важности и десетак кон-

кретних сугестија. Међу њима су указивања на *неоиходносћ* већег процента бруто државног дохотка у образовању, повећања броја часова и давања натпредметног статуса српском језику и књижевности, заштите постојећих и оснивања нових лектората српског језика у иностранству, садржинског одређења националног књижевног канона који би се морао поштовати на свим образовним нивоима, те низ предложених мера о наставницима, њиховом образовању и статусу. Међу сугестијама су и оне које, као по правилу, наилазе на тврде уши званичника са анационалним и псеудоевропским велтаншаунгом, којима је туђа помисао на подстицање духовног развоја ученика путем садржаја различитих предмета са националним садржајем, пре свега верске наставе, као и на системско развијање културе сећања, историјске свести и сазнања о геноциду у прошлом столећу. Ту је, на крају, и упадљиво уздржан приговор комуникативној и семантичкој непроходности текста, оптерећеног појмовима с флуидним концептом и нејасним значењем.

Не наводећи ни речи из сопственог десетоминутног саопштења, помињем само свој предлог – у међувремену уважен – да се за мај предвиђен округли сто *Нација и образовање* бар мало одгоди, како би се (макар методом случајног узорка) сагледало и ослушнуло о чему говоре и о чему ћуте наши наставни програми, уџбеници и читанке – с надом да оно што кажемо и напишемо неће бити говор у ветар и слова по води.

* * *

На крају, уместо прилога евентуалним заједничким закључцима, само исказујем жељу да сложније и делатније узнастојимо на *буђењу свесћ*и да је српски народ стари европски народ са слободарском традицијом, да хришћанство има

два плућна крила (западно и источно), да модернизација није нужно вестернизација, да је култура памћења најпоузданији вид отпора програмираном самозабораву (јер, не заборавимо, тибингенски професор Ролф Дитер Клуге (Rolf-Dieter Kluge) није усамљен у мишљењу да „српској деци треба забранити да у школама уче српску националну историју”), да одбрана ћирилице мора бити постојанија од беса оних који је мрзе и прогоне, да је васпостављање и унапређење свести о језику као хлебу и соли наше културе и националног идентитета услов духовног опстанка – те да је стога последњи час да станемо на пут језичком незнању, насиљу, сиромаштву и нехају у школи, медијима, парламенту и свим институцијама, пре свега научним, где језичка норма и нега језика морају бити огледало и чинилац свеколике наше самосвести и самопоштовања.

Prof. SLAVKO GORDIĆ, PhD
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
E-mail: sgordic@ff.uns.ac.rs

THE FOUNDATIONS OF THE IDENTITY – THE FUNDAMENT, OR THE FUNDAMENTAL OVERSIGHT OF OUR EDUCATION SYSTEM

SUMMARY: The paper discusses fundamental features of the Serb identity, which is based on the unity of the Orthodox Christianity and the Kosovo pledge, as much as it is constructed upon national, international and universal segments. These features shape both the national identity of the Serbs and the Serbian cultural pattern. The paper also discusses historical, social and spiritual changes the identity and the pattern have experienced so far, as well as the common beliefs which alter the truth of both the Serbian nation and the Serbian cultural

pattern. The author further discusses the necessary improvements of the Educational Development Strategy up to the year of 2030 in the Republic of Serbia, addressing the necessity of raising the awareness that the Serbs belong to an ancient European nation, that Christianity is equally based on its Western and Eastern branches, that modernization does not necessarily imply adherence to the Western values and that the culture of memory serves as the most reliable way to obstruct the deliberate oblivion.

KEYWORDS: identity, education, cultural pattern